
PERSONALIZAM I OSOBA KOD E. MOUNIERA

Uz 50. godišnjicu smrti (1905.-1950.)

Ivan Šestak, Zagreb

UDK: 1(091) Mounier, E. : 141.144

Pregledni članak

Primljeno 10/2000

Sažetak

*Ovaj članak želi na skroman način obilježiti 50. godišnjicu smrti francuskog filozofa Emmanuela Mouniera (1905.-1950.). On je u svom relativno kratkom radnom vijeku bio jedan od najznačajnijih mislilaca francuskoga i europskog katoličkog svijeta. U sklopu prikaza njegova životnog puta autor ističe značenje časopisa *Esprit* koji se inače smatra Mounierovim životnim djelom. Iznijevši razloge nastanka personalizma kao filozofskog pokreta unutar povijesti suvremene filozofije, pisac donosi Mounierove temeljne postavke o osobi ističući njezinu inkarniranost, komunikaciju, intimni život, dinamičnost, osobni životni poziv i slobodu.*

Uvod

Povijest suvremene filozofske misli koja započinje nakon Hegelova panlogističkog sustava razgranala se na mnoštvo misaonih pokušaja. Radikalni otklon od idealizma dogodio se u materijalizmu, koji je inaugurirao L. Feuerbach (1804.-1872.). K. Marx (1818.-1883.) je od Hegela preuzeo dijalektičku metodu te je primijenio na razvoj socijalnih klasa i tako stigao do historijskog materijalizma, koji je potom F. Engels (1820.-1895.), proširujući dijalektičku metodu i na razvoj prirode, dovršio u dijalektičkom materijalizmu. Nakon toga materijalizam se ugnijezdio u biološkoj teoriji evolucije Ch. Darwina (1809.-1882.), a posebice u E. Haeckela (1834.-1919.), gdje je postao "novom religijom", a čovjek jednokratnim bićem prirode.

Premda se ovim povijesnim razvojem filozofija spustila "s neba na zemlju", ona nikako nije dohvatila čovjeka kao pojedinca u njegovoj neponovljivosti. Za njega se nije posebno zanimala ni pozitivistička filozofija. Tek je S. Kierkegaard (1813.-1855.), suprotstavivši se Hegelu, na odlučan način upozorio na čovjekovu jedinstvenost te ga nastojao sučeliti s Bogom; posljednjom instancijom koja čovjeka potiče na njegovo sveobuhvatno ostvarenje u odluci paradoksalne vjere. M. Heidegger (1883.-1976.) je u svom nastojanju da prokrci put do nove ontologije pošao putem

fenomenološke analize struktura čovjekova tu-bitka koja je kritičarima dala mnogo povoda da se čovjeka proglasi "tragičnom egzistencijom". O nihilizmu J. P. Sartrea (1905.-1980.), prema mnogima, nije pak potrebno posebno govoriti.

Ovim smo uvodom željeli napraviti okvir u kojem je moguće razumjeti Mounierov personalizam, koji je snažno nastojao ukazati na vrijednost ljudske osobe. O personalizmu će također nakratko biti riječi budući da se o njemu na hrvatskom jeziku može naći relativno malo literature.¹ Razlog vjerojatno treba tražiti i u tome što se taj pokret nikada nije udomačio na našem prostoru. Naš će se prikaz u drugom dijelu nastojati usredotočiti na Mounierovo shvaćanje osobe po čemu će ovaj mislilac jamačno i ostati zabilježen u povijesti suvremene filozofske misli.

1. Životni put

Emmanuel Mounier rodio se 1. travnja 1905. godine u Grenobleu u građanskoj obitelji duboko ukorijenjenoj u katoličkoj vjeri. Po želji svojega oca farmaceuta započeo je godine 1924. studij medicine na Sveučilištu u rodnom gradu. No, za vrijeme jednih duhovnih vježbi spoznao je da je njegov životni poziv zapravo filozofija, pa se othrvao očevoj želji te promijenio fakultet na istom sveučilištu. Oduševljeno se posvetio studiju, usredotočujući se na Aristotela, Descartesa, Pascala, Bergsona i Blondela. Nakon diplomiranja (1927.) odlazi na parišku Sorbonnu, na daljnji studij filozofije, gdje stječe agregaciju. Dvije je godine potom predavao filozofiju.

Tijekom 1929.-1930. zapada u teške duhovne krize: smrt najboljeg prijatelja, razočaranost sorbonnskimi profesorima i studentima, za koje je filozofija tek anemična sveučilišna profesija te napokon neodlučnost glede izbora teme za doktorsku disertaciju, za koju je dobio državnu stipendiju. No, tada se upoznaje s veoma značajnim ljudima ondašnjeg francuskog filozofskog, teološkog i literarnog svijeta, koji daju odlučujuće poticaje njegovu životu i djelovanju. Bili su to prije svega katolički mislioci J. Maritain (1882.-1973.), koji općenito slovi za "kršćanskog filozofa demokracije", J. Guitton (1901.-1999.), koji se intenzivno bavio odnosom moderne misli i katoličanstva, te glasoviti egzeget lazarist o. Pouget, kod kojega je proučavao povijest religija i mistike, posebice sv. Tereziju Avilsku i sv. Ivana od Križa. Družio se također s G. Marcelom (1889.-1973.) i

¹ Ovdje dakako isključujem doktorsku disertaciju, obranjenu još 1965. godine, sadašnjeg veleposlanika Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici gospodina Franje Zenka (*Personalizam Emmanuela Mouniera*, Čakovec, TIZ "Zrinski", 1980.).

N. Berdjajevom (1874.-1978.). Ipak, na odlučujuć je način na njega utjecalo djelo Charlesa Péguya (1873.-1914.) kojeg je proučavao u krugu njegovih poštovalaca. Mouniera je impresionirala intelektualna neovisnost njegova duha, njegova osebujnost kritičara i polemičara. Plod ovog studija je i djelo *La pensée de Charles Péguy* (1931.). Marcel Péguy obradio je njegovu socijalnu misao, Georges Izard religioznu, a Mounier političku. Osoba Charlesa Péguya bila je presudna za Mounierov daljnji životni put: okrenuo se konkretnom, angažiranom nastojanju, prema realno povijesnim iskustvima, što je po sebi značilo i rastanak od akademske karijere. Tako je Mounier postao filozof koji je držao da se njegove ideje moraju izreći u akciji, da se moraju "utjeloviti", pa i na socijalnom i političkom području.² Osjetio je dramatičan poziv vremena, koje tada doživljava tešku ekonomsku i duboku duhovnu krizu. O utjelovljenosti njegovih ideja svjedoče i naslovi djela! Upravo zbog "utjelovljenosti" svojih ideja Mounier je i kod nas u vrijeme socijalističkog sustava imao pozitivnu recepciju.³ Zajedno s nekoliko prijatelja, nakon dugog promišljanja i brojnih susreta, osniva najprije *Mouvement Esprit*, a potom godine 1932. i časopis *Esprit*.

Od 1933. pa do 1939. godine Mounier predaje na francuskoj gimnaziji u Bruxellesu. Oženio se godine 1935. knjižničarkom Paulette Leclercq. Imali su tri kćeri. Nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata pozvan je pod oružje, ali je demobiliziran godine 1940., ubrzo nakon kapitulacije Francuske. Godine 1942. optužen je za subverzivnu djelatnost poradi svojega aktivnog sudjelovanja u pokretu otpora te je proveo nekoliko mjeseci u zatvoru. Zanimljivo je da upravo u zatvoru nastaje njegovo djelo *Traktat o karakteru!* Ipak je oslobođen, ali i *incognito* preseljen zajedno s obitelji u blizinu Montélimara. Ponovno se vraća u Pariz godine 1945. te sve do svoje smrti svim silama radi na oživljavanju časopisa koji je pokrenuo. *Esprit* postaje glasnogovornik personalizma. Bavi se i izdavanjem knjiga i pisanjem. Neka njegova djela zavrjeđuju osobitu pozornost. Spomenimo samo neka: *Révolution personaliste et communautaire* (1935.), *De la propriété capitaliste à la propriété humaine*, (1936.), *Manifeste au service du personalisme* (1936.), *Traité du caractère*

² Usp. F. Copleston, S.J., *A history of Philosophy*, volume IX, *Modern Philosophy: From the French Revolution to Sartre, Camus and Lévi-Strauss*, New-York-London-Toronto-Sydney-Auckland: Doubleday, 1994., 313. U tom je smislu potpuno pogodan naslov knjige *L'engagement de la foi – Angažirana vjera*, koja donosi Mounierove tekstove što ih je izabrala, priredila i godine 1968. objavila njegova žena Paulette Mounier. Djelo je izišlo i u nas: E. Mounier, *Angažirana vjera*, [s francuskog preveli Franjo Zenko i Đurđica Zorić] Zagreb: KS 1971.

³ Usp. F. Zenko, *Personalizam Emmanuela Mouniera*, nav. dj., 115., bilj. 83.

(1946.), *Qu'est-ce que le personalisme?* (1947.), *Le personalisme* (1949.), a od posthumnih djela treba spomenuti *Carnets de route*, 3. sv. (1950.-1953.).⁴

Emmanuel Mounier umro je u Châtenay-Malabryu kod Pariza 22. ožujka 1950. od srčanog udara, u naponu stvaralačke snage i duhovne dozrelosti. Bilo mu je samo 45 godina! Tako je "prerano" otišao ne samo izraziti nasljednik nego i aktivan stvaratelj francuskog *l'esprit de finesse*.⁵

2. Značenje časopisa Esprit

Kao što je prije bilo spomenuto, časopis je kao mjesečnik osnovan godine 1932. Odmah na početku naišao je na neobično snažan odjek te izvrstan prijem, i to ne samo u kulturnom krugu Francuske nego i u mnogim europskim pa i u neeuropskim zemljama, u koje se veoma brzo proširio. Prvi broj stigao je i u Hrvatsku.⁶ Cilj je časopisa bio produbiti duhovne vrijednosti osobe i društva, pozvati na "revoluciju" osobe i društva. U prvome broju Mounier poziva na duhovnu revoluciju sučelice prijetnji propasti modernog čovjeka koji je bačen u zupčanike ekonomskih, političkih i idejnih sustava. U toj mu situaciji može pomoći jedino duh kao zbiljnost koja podaruje život.⁷ Unatoč svoj tragičnosti vremena koje

4 Detaljni popis Mounierovih djela kao i veoma opširnu bibliografiju moguće je naći u: Enciclopedia filosofica, Firenze: B. C. Sansoni editore (seconda edizione interamente rielaborata), 1967., vol. 4., 833-844); A. Köpcke-Duttler, *Emmanuel Mounier (1905-1950)*, u: E. Coreth, Emerich SJ, W. M. Neidl, Pfligersdorffer, Georg (hrsg.), *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Band 3, Moderne Strömungen im 20. Jahrhundert, Graz, Styria, 1990., 447-448. Za čitatelje, a posebno za one koji bi željeli potanje proučavati Mounierovo djelo, bit će koristan podatak da je izdavačka kuća *Édition du Seuil* u Parizu godine 1961. izdala Mounierova sabrana djela (*Œuvres de Mounier*) u četiri sveska.

5 Za biografski prikaz upotrebljavani su: B. Mondin, *Corso di storia della filosofia. (La filosofia contemporanea)*, vol. 3., Milano: Massimo 1984., str. 314-315; F. Copleston, S.J., *nav. dj.*, 311-312; Dizionario dei filosofi, Firenze: G. S. Sansoni nuova S.P.A., 1976., 835-836; The encyclopedia of philosophy, volumes 5 and 6., New York: Macmillan, INC 1972., 410-411; F. Zenko, Emmanuel Mounier, u: E. Mounier, *Angažirana vjera*, nav. dj., str. 255-257.; Isti, *Personalizam Emmanuela Mouniera*, nav. dj., str. 19-23.

6 Primio ga je njegov dopisnik Eduard Kocbek, koji je tada bio profesor na Bjelovarskoj gimnaziji. Inače je Kocbek prvo i najveće ime personalizma u Sloveniji, s jakim utjecajem i u Hrvatskoj. (Usp. F. Zenko, Mounierov personalizam suočen s totalitarizmima XX. stoljeća, u *Obnovljeni život*, 51(1996), br. 1-2., 67., bilj. 8.).

7 Usp. Programm pour 1933, u: *Esprit* 1(1932/33), str. 364-366.

guši čovjeka, njegovu duhovnost, Mounier nije pesimist. Beznadnost je posve strana njegovoj misli. Iskustvo tragičnosti već je, kao i kod Pascala, iskustvo punine u čijim se dubinama nazire eshatološko pomirenje. Drugim riječima, Mounier se prepušta nadi kršćanske vjere koja poziva na sustvarateljstvo i na čovjekovo suotkupiteljstvo.⁸

Esprit će posebice jak utjecaj imati tridesetih godina, kao i u godinama nakon Drugoga svjetskog rata, do smrti njegova pokretača. U njemu surađuju mnoga poznata imena, primjerice J. Maritain, N. Berdjajev i Denis De Rougemont. Oko časopisa se čak stvorio i širok krug prijatelja nazvan "Les amis d'Esprit". Glasovitosti časopisa su na poseban način pridonosili specijalni brojevi, posvećeni gorućim socijalnim problemima nastalim razvojem kapitalizma, kao i oštrim svjetonazorskim sučeljavanjima tadašnjeg vremena, posebice protiv fašizma i komunizma.⁹ Mounierovi su protivnici poradi nekih njegovih političkih i socijalnih stavova koji su za mnoge odviše odisali ljevičarstvom - zagovarao je naime tzv. komunitarni socijalizam - nastojali ishoditi da ga Crkva osudi zbog marksizma. Od osude ga je svojim ugledom i utjecajem u crkvenim krugovima morao spašavati sam J. Maritain.

Časopis je često zapadao u materijalne i ine poteškoće. No, unatoč svim nedaćama, redovito je izlazio zahvaljujući velikom trudu i snalažljivosti svog osnivača (s manjim prekidom od srpnja do studenoga 1940.) do kolovoza 1941. godine, kada ga je instalirana vlada na čelu s Vichyjem zabranila. No, nakon oslobođenja *Esprit* je već u prosincu 1944. godine ponovno ugledao svjetlo dana te se proširio po drugim europskim zemljama. Časopis izlazi i nakon

⁸ Usp. A. Köpcke-Duttler, nav. dj., str. 439. Kršćanstvo je za Mouniera također proživljavalo krizu. Pretskazivao je da kršćanstvo kao takvo, naravno, neće izumrijeti, ali da će izumrijeti njegov zapadni, feudalni i buržoaski oblik. No, smrt takvog kršćanstva porodit će jedno novo kršćanstvo (Usp. isto). O Mounierovu poimanju kršćanstva, o otkrivanju kršćanskog smisla povijesti, o odgovornosti kršćana prema ljudskoj povijesti vidi: M. Montabrut, *Emmanuel Mounier et la crise de L'Église*, u: *Christus*, N°188, Octobre 2000., str. 500-508. Mounier nije štedio na kritici ni kada se radilo o kršćanima. Tako je već godine 1933. u uvodnom tekstu tematskog broja svojega časopisa za mjesec ožujak, koji je bio posvećen temi *Rupture entre l'ordre chrétien et le desordre établi - Raskid između kršćanskog reda i ustanovljenog nereda* javno prozvao kršćane da svojom šutnjom pridonose širenju totalitarizma. (Usp. F. Zenko, *Mounierov personalizam suočen s totalitarnim XX. stoljeća*, nav. čl., 67.).

⁹ Navedimo za ilustraciju samo neke zanimljive specijalne brojeve časopisa: *Le prolétariat*, 4/1993; *Le travail et l'Homme* 10/1933; *La propriété*, 19/1934; *Tentations du Communisme*, 21/1934; *Des pseudo-valeurs fascistes*, 16/1934; *La femme aussi est une personne*, 45/1936., itd.

Mounierove smrti. Od 1977. njegov podnaslov glasi *Changer la culture et la politique*.¹⁰

3. Mounier i personalizam

3.1. Personalistički pokret

Već smo spomenuli da se Mounier smatra osnivačem personalizma, dakle onog pokreta unutar povijesti suvremene filozofije koji je u središte svojega zanimanja stavio osobu – baš kao što to uostalom i sugerira sam naziv (lat. *persona*, fr. *personne*).¹¹ Filozofi tog smjera nastojali su rekuperirati osobitost, konkretnost, slobodu, individualni poziv, a prije svega dijalošku čovjekovu dimenziju. Upravo zbog isticanja interpersonalne stvarnosti osobe, personalizam se često naziva i dijaloškim mišljenjem. On se ubrzo proširio i u druge europske zemlje, prije svega u Njemačku, ali i u obje Amerike. Uz Renoviera i Mouniera, među francuske personaliste neki ubrajaju i P. Ricoeura (1913.), premda postoje razlozi da ga se ubroji među fenomenologe ili pak u filozofiju egzistencije. Tu je također i naturalizirani Francuz E. Lévinas (1906.-1995.), koji je doduše od Husserla preuzeo fenomenološku metodu, ali se potom njegova misao zaputila personalističkim putem, zastupajući u svom nastojanju tzv. etički personalizam. U Njemačkoj je M. Buber (1878.-1950.), duboki vjernik židovske hasidske tradicije, zastupao religiozni personalizam. R. Guardini (1885.-1968.), njemački filozof i teolog talijanskog porijekla, također je u svojem nastojanju oko izgradnje nove kulture svu svoju pozornost usredotočio na vrijednost osobe. U Italiji se tom pravcu pribraja L. Stefanini (1891.-1956.), uvjereni katolik, koji je osobu smatrao "slikom Božjom". U američku filozofiju personalizma

¹⁰ Usp. J. Galkowski, *Esprit. Revue internationale*, u: Encyklopedia katolicka, Lublin, 1983., sv. IV., 1134.

¹¹ Neki naime drže da je Charles Renouvier (1815.-1903.), glava neokriticističke francuske škole, bio zapravo taj koji je svojim djelom *Le personalisme* (1903.) dao teorijske osnove ovom misaonom pokretu unutar povijesti suvremene filozofije. Renouvier je naime u središte filozofskog promišljanja stavio čovjeka u njegovoj konkretnosti i individualnosti (Usp. B. Mondin, *nav. dj.*, str. 314). Sâm Mounier u svom djelu *Le personalisme* priznaje da je riječ "personalizam" prvi upotrijebio upravo Renouvier godine 1903., ali da je zastarjela, te da se ona ponovno pojavila oko 30. godine ovoga stoljeća, kako bi, u jednoj posve drugoj klimi, označila prva istraživanja časopisa *Esprit* i nekih srodnih skupina (...) s obzirom na političku i duhovnu krizu koja je tada planula u Europi. (Usp. E. Mounier, *Le personalisme*, Paris, Presses universitaires de France (11)1969., str. 5).

ubrajaju se J. Royce (1855.-1916.), W. E. Hocking (1873.-1966.) i E. S. Brightman (1884.-1953.).¹²

3.2. Razlozi nastanka personalizma

Za bolje razumijevanje Mounierove personalističke misli, ponajprije njegova shvaćanja osobe, potrebno je barem ukratko navesti razloge njezina nastanka. Valja ih potražiti u neposrednim povijesnim događajima, općenitoj kulturno-socijalnoj klimi te u karakterističnom filozofskom kontekstu.

Povijest suvremene filozofije, koja obuhvaća razdoblje od kraja 18. stoljeća, odredili su politički, socijalni i kulturni čimbenici. Među političkima svakako je vrlo dubok trag ostavila Francuska revolucija - unatoč strašnim pogreškama i pretjerivanjima! Upravo se njoj ima zahvaliti osjećaj čežnje i težnje za slobodom. Tu su, nadalje, u ovom stoljeću dva svjetska rata, koji su neobično utjecali na suvremenu misao. U socijalnoj sferi opaža se nastanak individualizma, odnosno sveopće depersonalizacije te afirmacija otvorenog društva, koje pospješuju sredstva brze komunikacije. S jedne strane, tehnika je donijela neobično vrijedne rezultate, ali je polučila i one zastrašujuće, posebice one kojima se mogu u hipu uništiti čitave zemlje. Na kulturnom planu sve više nestaje nasljedstvo kršćanske kulture. Tumačenje čovjeka ne poznaje metafizičke referencije. Apsolutno shvaćena sloboda te sveodređujući nagoni postaju konstante u čovjekovu samorazumijevanju. Osjeća se i veoma jak utjecaj materijalizma kao nazora na svijet. Sigurnost spoznaje gubi tlo pod nogama pa zato moralni subjektivizam i relativizam postaju sasvim razumljivim posljedicama. Ne treba stoga čuditi što je duhovno raspoloženje europskog čovjeka postao osjećaj bezvrijednosti i besmisla života, posebice u razdoblju između dva svjetska rata, koje je pogodila i teška gospodarska kriza.

Baš kao i svakodnevni život, tako nam i povijest filozofije svjedoči da je jedan pokret često reakcija na neki prethodni koji je zapao u isključivost promatranja samo jednog isječka zbilje, ispuštajući pri tome iz vida drugi, promatrajući ga nerijetko bez ikakva odnosa prema cjelini. Svim personalističkim filozofima - kako to izvrsno zamjećuje Mondin - zajedničko je suprotstavljanje sistematskom njemačkom idealizmu, metafizičkoj misli skolastike te

¹² Na početku svojega djela *Le personalisme*, u sklopu uvoda u kojem pruža kratku shematsku povijest pojma osobe, Mounier sam daje veoma iscrpan popis personalističkih pokušaja koji su se u njegovo vrijeme zbivali u Europi i izvan nje (Usp. *Le personalisme*, nav. dj., 13-16.).

odviše fragmentarnoj hermeneutici filozofâ egzistencije, koja veoma lako završava u nihilizmu. Personalisti stavljaju problem osobe na brisani prostor koji pridonosi integraciji povijesne svijesti i socijalne dimenzije čovjeka s njegovom apsolutnom vrijednošću. Sistematskoj filozofiji oni spočitavaju apstraktnost, tj. puku univerzalnu refleksiju koja apsolutizira zajedničku bit ljudske naravi, zaboravljajući pri tome apsolutnu vrijednost pojedinca te projektni karakter njegova bitka koji u zajedništvu s drugima nalazi nužni humus za rast i vlastito ozbiljenje. Nabrojani predstavnici personalizma su vjernici, pa je zato posve razumljivo da je njihov filozofski diskurs nužno morao biti otvoren prema religioznoj dimenziji, konačno, prema Bogu. Bog je naime vrhovni, najviši, posljednji TI koji poziva, oslovljava te do ispunjenja dovodi čovjekovu upućenost prema bezgraničnosti.¹³

3.3. Mounierova opredjeljenost za personalizam

Smijemo ustvrditi da je pojava depersonalizacije, njezini uzroci, oblici te procesi koji su zahvatili europskog čovjeka, sveprisutna tema u Mounierovu djelu.¹⁴ Sve nabrojene razloge za opravdanost i nužnost personalističkoga filozofskog diskursa pronalazimo u Mouniera. Oni primjerice veoma jasno dolaze do izražaja u njegovoj bespoštednoj kritici tada vladajuće filozofije egzistencije, ukoliko je i ona bila reakcija na prethodne filozofske sustave. Kao što ćemo vidjeti, njegova je kritika egzistencijalizma poradi nihilizma bespoštedna.

U uvodu u svoje djelo *Introduction aux existentialismes* Mounier naziva egzistencijalizam "posljednjom apsurdnošću ovoga stoljeća".¹⁵ On postaje opasan onda kada napusti društvo filozofa te se uputi u svijet, među ljude, te onda znači "modu koja od ništavila pravi tkaninu egzistencije".¹⁶ Mounieru je na srcu da pokaže da filozofija egzistencije - u smislu "egzistencijalnih buđenja - réveils existentialistes"¹⁷ nije po sebi nešto novo, da ona ima dugu tradiciju - od Sokrata, stoika, preko sv. Bernarda i Pascala pa sve do Kierkegaarda, koji se "digao protiv Hegelovog sustava, protiv

¹³ Usp. B. Mondin, nav. dj., str. 313.

¹⁴ Prema Mounieru, kako to iznosi Franjo Zenko, najbolji poznavatelj Mounierova djela u nas, depersonalizacija je pridonijela i pojavi totalitarizama u Europi. (Usp. F. Zenko, *Mounierov personalizam suočen s totalitarizmima XX. stoljeća*, nav. čl., str. 64).

¹⁵ E. Mounier, *Introduction aux existentialismes*, Édition Denoël, Paris, 1946., str. 7.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, str. 9.

Apsolutnog sustava, protiv usustavljenja sustava, kojemu je on suprotstavio Apsolutnu egzistenciju”,¹⁸ - a koja je potpuno zaboravljena, na koju pak on želi upozoriti, a s kojom filozofija egzistencije ovoga stoljeća nema ništa zajedničko - zapravo ova je nastala u radikalnoj suprotnosti prema utemeljiteljima moderne filozofije egzistencije.¹⁹ “Strogo uzevši, ne postoji filozofija koja ne bi bila egzistencijalistička. Znanost sređuje pojavnosti. Industrija se bavi korisnostima. Postavlja se pitanje što bi to činila filozofija ako ne bi istraživala egzistenciju i ljude.”²⁰

U razotkrivanju biti egzistencijalizma ovoga stoljeća dolaze na vidjelo i razlozi njegova nastanka, a time i neizravno potreba za personalističkim mišljenjem. Razlog egzistencijalizmu Mounier vidi u zaboravu egzistencije konkretnog čovjeka: “...ovu bi se misao ‘egzistencijalizam’ moglo okarakterizirati kao reakciju filozofije čovjeka protiv pretjeranosti filozofije ideja i filozofije stvari.”²¹ Što je dakle pogodovalo razvoju egzistencijalizma koji Mounier želi nadići svojim personalizmom? O kakvoj je pretjeranosti (l’excès) ovdje riječ?

Mounier se protivi idealizmu iz dva razloga: “1° On svodi materiju (i tijela) na pojavnost ljudskoga duha, te se ovi resorbiraju u njemu po čisto idealnoj aktivnosti; 2° On rastvara osobni subjekt u mrežu geometrijskih ili inteligibilnih relacija, odakle je izbačena njegova prisutnost, ili ga pak reducira na obično odlagalište objektivnih rezultata.”²² Pod filozofijom ideja - kako to izvrsno sažimlje F. Copleston - Mounier podrazumijeva filozofiranje koje se usredotočuje na apstraktne univerzalne pojmove, te samoga sebe posvećuje klasifikaciji u terminima uvijek sveobuhvatnijih kategorija sve do te mjere da je partikularnostima dano podređeno mjesto te ih se promatra kao objekte filozofske refleksije samo ukoliko oni mogu biti supsumirani pod univerzalne ideje i lišeni njihove singularnosti, odnosno, u čovjekovu slučaju, pak, slobode. Ta linija misli, započeta u staroj Grčkoj, dosegla je svoj vrhunac u Hegelovu apsolutnom idealizmu, barem kako ju je interpretirao Kierkegaard. Pod filozofijom stvari podrazumijeva se vrsta filozofske misli koja nalikuje prirodnoj znanosti te promatra čovjeka čisto ‘objektivno’, kao objekt

18 Isto, str. 10.

19 Usp. isto, str. 8.

20 Isto.

21 Isto, str. 8-9. Na drugome mjestu Mounier će reći: “Hegel će ostati impozantni i monstruozi arhitekt imperijalizma neosobne ideje” (E. Mounier, *Le personnalisme*, nav. dj., str. 13.).

22 E. Mounier, *Le personnalisme*, nav. dj., str. 27.

među drugim objektima u fizičkom univerzumu.²³ Mounier ukazuje na to da su i racionalizam i pozitivizam pridonijeli toj pretjeranosti.

Promatrajući egzistencijalističku filozofiju kao onu koja svoje poticaje pronalazi i u Nietzscheu, zaključuje da se njome "započeo formirati jedan novi stoicizam gdje čovjek biva egzaltiran u svom sučeljenju sa svojom temeljnom samoćom."²⁴ Prema Mounierovu uvjerenju egzistencijalistička je filozofija kao reakcija protiv gornjih sustava – posebice s Heideggerom i Sartreom - također donijela pretjeranost, posebno u svojoj ateističkoj crti. "Ona nas izravno suočava s ništavilom, temeljem bez temelja iskustva."²⁵ Na drugome će mjestu Mounier također izjaviti da u egzistencijalizmu vidi dvostruku tendenciju prema solipsizmu i pesimizmu, što je pak potpuno suprotno njegovoj filozofiji.²⁶

3.4. Mounierovo određenje personalizma

Iz uvoda u djelo *Le personnalisme* možemo razabrati što to Mounier podrazumijeva pod filozofijom koje se drži začetnikom. On ponajprije čvrsto stoji na stanovištu da je personalizam filozofija, a ne samo nekakav stav. Obilježje filozofije pripada mu ne samo poradi sustava kao nužnog posrednika misli nego i poradi njegova instrumentarija, nužnog za otkrivanje istine. Mounier piše: "Personalizam ne izbjegava sistematizaciju. Jer među mislima je potreban red: pojmovi, logika, sheme unifikacije, nisu samo korisni za utvrđivanje i pripočevanje neke misli koja bi se bez njih rasplinula u neprozirne i samotne intuicije; oni služe istraživanju tih intuicija u njihovim dubinama: oni su istodobno instrumenti i za otkrivanje i za pripočevanje. Budući da on određuje strukture, personalizam jest filozofija, a ne samo nekakav stav."²⁷

S druge strane, međutim, u sustavu personalizma postoji nešto što ga, prema mišljenju njegova utemeljitelja, priječi da se petrificira u sustav u doslovnom, zatvorenom smislu: "No, budući da je njegova središnja afirmacija egzistencija slobodnih i stvarateljskih osoba, on [personalizam] u srce tih struktura uvodi princip nepredvidljivosti,

²³ Usp. F. Copleston, S. J., *nav. dj.*, str. 312.

²⁴ E. Mounier, *Introduction aux existentialismes*, *nav. dj.*, str. 13.

²⁵ Isto, str. 13-14.

²⁶ Usp. E. Mounier, *Be Not Afraid*, London, 1951., str. 184 (navedeno prema F. Copleston, Frederick, S. J., *nav. dj.*, str. 313).

²⁷ E. Mounier, *Le personnalisme*, *nav. dj.*, str. 6.

koji poremećuje svaku volju za definitivnom sistematizacijom.”²⁸ Personalizam je dakle filozofija poradi svojeg sustava. No, s druge strane, taj sustav nije u sebi zatvoren jer za svoj objekt proučavanja ima osobu koja je po svojoj biti otvorena. Personalizam je dakle otvoren sustav.

4. Čovjek kao osoba

Mounier ne započinje svoj sustav definiranjem čovjeka kao osobe jer je to nemoguće: definirati se mogu samo stvari, odnosno objekti koji su čovjeku izvanjski i koji se mogu staviti čovjeku nasuprot, ali ne i osoba, jer ona nije objekt te se stoga ne može tretirati kao objekt.²⁹ “Osoba nije najdivniji objekt svijeta, objekt koji bismo mi spoznali izvana, kao druge. Ona je jedina zbiljnost koju mi treba da spoznamo i stvaramo u isto vrijeme iznutra. Prisutna svuda, ona nije činjenica nigdje, ni na kojemu mjestu.”³⁰ Na drugome će mjestu Mounier u tom smislu izreći sljedeće: “Osoba nije ‘nešto’ ‘quelque chose’ što se pronalazi *na dnu* analize, ili pak neka kombinacija odredivih obilježja. Kad bi ona bila neki zbroj, mogla bi se inventarizirati: ona je mjesto *ne-inventariziranosti* ‘non-inventoriable’ (G. Marcel). Ako bi se mogla inventarizirati, mogla bi se i odrediti: ona je mjesto slobode. Ona je prije *prisutnost* ‘*présence*’ negoli neko biće (neko nepomično biće), aktivna prisutnost i bez temelja.”³¹

A što dakle jest osoba? Mounier daje opisnu definiciju: “Osoba je življena aktivnost samo-kreacije, komunikacije i prijanjanja, koja se shvaća i spoznaje u svom aktu, kao *pokretu personalizacije*.”³² Na jednome drugom mjestu, i to u prvim spisateljskim godinama, Mounier donosi opis osobe čiji se elementi približuju klasičnoj skolastičkoj definiciji osobe: “Osoba je duhovno biće koje je kao takovo u svom bitku konstituirano po formi subsistencije i neovisnosti.”³³ No, taj veoma stringentan iskaz prilično je usamljen – kako kod Mouniera, tako i kod ostalih predstavnika personalizma. U zaključnom ćemo vrednovanju pokušati dati i razloge za to.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto, str. 7.

³⁰ Isto, str. 8.

³¹ Isto, str. 53.

³² Isto, str. 8.

³³ E. Mounier, *Manifeste au service du Personalisme* (1936.), span.: *Manifiesto al servicio del personalismo*, Madrid, 1967., 75. (nav. prema C. Valvarede, *Der Mensch als Person: philosophische Anthropologie* [Aus dem Span. übers. von Michael Lauble], Paderborn, Bonifatius 1999., str. 51).

4.1 Osoba kao "utjelovljena egzistencija" (*l'existence incarnée*)

Nasuprot modernom spiritualizmu, koji čovjeka i svijet dijeli na dvije, po svojoj unutarnjoj strukturi potpuno različite zbiljnosti koje stoje jedna nasuprot drugoj u nemogućnosti posredovanja, Mounier u slučaju čovjeka zastupa personalistički realizam, koji uzima u obzir duhovno-materijalnu stvarnost čovjekovog bića: "Čovjek je tijelo isto tako kao što je i duh, on je sav žtjelov' i sav žduh'."³⁴ U slučaju čovjeka ne može se dakle govoriti ni o kakvom dualizmu čije bi sastavnice bile međusobno nepomirljive te bi još samo nekim čudom bile u zajedništvu.

Isto tako, Mounierovo poimanje isključuje i svaki eskuzivistički redukcionizam, budući da se ni jedan od elemenata ne svodi na drugi. Duša i tijelo postoje u dubokom unutarnjem jedinstvu. Oba su izvor jednog te istog iskustva: "Zapravo dva iskustva nisu rastavljena: *ja postojim subjektivno, ja postojim tjelesno* jesu jedno te isto iskustvo. Ja ne mogu misliti bez biti niti biti bez mojega tijela: po njemu sam ja *izložen exposé*, meni samome, svijetu, drugome, po njemu ja izmičem samoći jedne misli koja ne bi bila ništa drugo doli misao moje misli. Odbijajući da budem potpuno transparentan samome sebi, ono (tijelo) me neprestano baca izvan mene, u problematiku svijeta i borbe čovjeka."³⁵

4.2. *Transcendirajuća mogućnost osobe i personalizacija prirode*

Budući da je čovjek sav "tijelo", Mounier može izvesti sljedeće: "Čovjek je prirodno biće; po svom tijelu on čini dio prirode, a njegovo je tijelo tamo gdje je i on."³⁶ No, ne čini li inkarniranost čovjeka pukim bićem prirode? "Nije li on i nešto drugo osim što je prirodno biće? Nije li on čitav igračka prirode? Uronjen u prirodu, pomaljujući se iz nje, ne transcendiraju li je on?"³⁷ pita se Mounier.

Mounier vidi mogućnost nadilaženja ili transcendiranja svijeta u čovjekovoj mogućnosti spoznaje i ljubavi, dakle u duhovnim moćima, kojima on natkriljuje sveukupnost svijeta te u njemu vladajuću

³⁴ E. Mounier, *Le personalisme*, nav. dj., str. 19.

³⁵ Isto, str. 28. Mounier u nastavku daje nekoliko prekrasnih misli o ulozi tijela za čovjeka: "Po poticajima osjetila ono me baca u prostor, po svom starenju ono me uči trajanju, po svojoj smrti ono me suočuje s vječnošću. Ono opterećuje svojim robovanjem, no u isto vrijeme ono je korijen čitave svijesti i čitavog duhovnog života. Ono je sveprisutni posrednik života duha." (Usp. isto, str. 28-29.).

³⁶ Isto, str. 21.

³⁷ Isto.

nužnost: "Samo on spoznaje ovaj univerzum koji ga guta, i samo ga on preoblikuje, on, najnenaoružaniji i najslabiji među svim velikim životinjama. On je sposoban ljubiti, što je još beskrajno više."³⁸ Ta se misao svakako mora pripisati utjecaju njegova sunarodnjaka B. Pascala, ali i M. Schelera, kao začetnika novije filozofske antropologije.

Čovjek dakle ima sasvim osobit odnos prema prirodi. "Osoba se ne zadovoljava da trpi [subir] prirodu iz koje proizlazi ili da poskakuje pod njezinim provokacijama. Ona se vraća njoj da je transformira, da joj postupno nametne vlast osobnog univerzuma."³⁹ Čovjek dakle prirodu personalizira. Iz toga se vidi da tu nema ni traga o nekakvom čisto izvanjskom odnosu osobe i prirode, već je taj odnos za Mouniera jedan "dijalektičan odnos razmjene i napretka".⁴⁰ Upravo na temelju takvog odnosa čovjek "čini da ne postoji više čista priroda, nego priroda koja se započinje humanizirati. Takozvana priroda je čitava protkana našim umijećima."⁴¹ Iz takve postavke Mounier može i kritizirati značenje industrije koje se odvojilo od istinskog značenja humanizacije svijeta. Imajući u vidu da je proizvodnja bitno djelatnost osobe, Mounier izvodi sljedeće: "Ali proizvodnja nema vrijednosti osim po svojoj najvišoj svrsi: nadolazak jednog svijeta osobâ. Ona je ne zadobiva ni iz organizacije tehnika, ni iz akumulacije proizvoda, a niti iz čiste i jednostavne instalacije prosperiteta."⁴² Na pozadini tog načela Mounier shvaća istinski smisao tehnike. On je svakako svjestan njezinih opasnosti - "Prepuštena svom slijepom teretu ona je moćna snaga depersonalizacije"⁴³ - ali je Mounier nikako ne želi obezvrijediti, nego razvoj promatra u jednoj optimističkoj viziji: "Daleko od toga da bi bio jedna zlokobna pogreška europskih krajeva, on je možda put kojim će čovjek jednoga dana prodrijeti u svemir, razviti ondje svoje kraljevstvo i, kao što mašta, prestati biti izgubljen paradoks u prostoru."⁴⁴

S obzirom na proces personalizacije prirode, Mounier nikako nije slijepi i trijumfalni optimist, budući da se taj proces ne odvija automatskom nužnošću nego po slobodi čovjeka kao ograničenog bića, koje kao takvo ne smije imati nikakvih totalizirajućih pretenzija

38 Isto, str. 22-23.

39 Isto, str. 29.

40 Isto, str. 30.

41 Isto, str. 31.

42 Isto.

43 Isto, str. 32.

44 Isto.

s obzirom na svijet. Riječ je radije o tzv. tragičnom optimizmu. Budućnost personalizacije svijeta ovisi o dvjema bitnim sastavnica: "Ona je u svakom trenutku, po novim poteškoćama, uvijek nanovo stavljana u spor pred osobnu odluku svakoga od nas, i svako je od naših zatajivanja kompromitira. Materija je buntovna, a ne samo pasivna; ofenzivna, a ne samo inertna."⁴⁵ U čemu se dakle sastoji personalizacija svijeta? "Ona je perfekcija slobode koja se bori, koja je čvrst borac."⁴⁶

4.3. Komunikacija

Prema Mounieru, zajedništvo s drugima ili komunikacija, unatoč svim bolnim povijesnim iskustvima sukoba, neprijateljstava i moderne organizacije života te institucija koje pospješuju individualizam, pripada temeljnom ili iskonskom iskustvu osobe.⁴⁷ "Prvi pokret koji pokazuje ljudsko biće u najranijem djetinjstvu jest pokret prema drugome: dijete se u razdoblju od šestog do dvanaestog mjeseca, izišavši iz faze vegetativnog života, otkriva u drugome, uči po propisanom ponašanju pod nadzorom drugoga. Tek kasnije, oko treće godine, dolazi do prvog vala svjesnog egocentrizma. '...' Temeljno iskustvo osobe jest iskustvo druge osobe. Iskustvo *Ti*, i u njemu iskustvo *mi*, prethodi iskustvu *ja*, ili ga u najmanju ruku prati. /*Le tu, et en lui le nous, précède le je, ou au moins l'accompagne.*/ Materijalna priroda (a u nju smo djelomično i mi uronjeni) jest ta u kojoj vlada isključivost /*l'exclusion*/ jer neki prostor ne može biti dvaput zaposjednut. Naprotiv, osoba po pokretu koji čini da ona postoji, se *izlaže*. Tako je ona po svojoj naravi priopćiva, ..."48 Otvorenost prema drugome na taj je način za Mouniera put čovjekova samoostvarenja, dok je zatvaranje u sebe put u vlastitu propast. "Moglo bi se čak reći da ja ne postojim osim u mjeri gdje postojim za drugoga, i, napokon: biti, znači ljubiti."⁴⁹ Upravo u načelnoj mogućnosti komunikacije nalazi se prema Mounieru korijen za njegov tzv.

45 Isto, str. 33.

46 Isto.

47 Mounier navodi na ovome mjestu Heideggera i Sartrea, za koje smatra da su komunikaciji uskratili mjesto u filozofiji: "Komunikacija ostaje za njih blokirana potrebom posjedovanja i podčinjavanja. Svaki od partnera u njoj je nužno ili tiranin ili rob. Pogled drugoga potkrada moj svijet, prisutnost drugoga ukrućuje moju slobodu, njegov me izbor sputava. Ljubav je uzajamna zaraza, pakao" (usp. Isto, 35).

48 Isto, str. 38.

49 Isto, str. 39.

komunitarni personalizizam koji označuje društvo osoba čije su strukture, običaji, osjećaji i institucije obilježeni njihovom naravi osobe.

4.4. *Subjektivnost ili unutarnji, intimni život*

Mounier ima pred očima klasičnu metafizičku skalu zbiljnosti na kojoj prvi stupanj tvore neosjetna bića, zatim životinje te konačno čovjek. Neosjetna bića - Mounier daje primjer kamena - ne posjeduju nikakvu unutarnju dimenziju. Životinjski svijet posjeduje neku određenu unutarnju sferu (no to još nije potpuna sebetransparentnost) koja izlazi prema van te si stvara neke vrste izvanjski prostor koji je u funkciji održanja jedinke i vrste. Životinja ne doživljava svijet na posredan način, tj. kao nešto realno različito od sebe, nego na neposredan način, budući da joj je isključena svaka mogućnost odstojanja.

Mounier kaže da je moguće da i čovjek živi svoj život bez tog unutarnjeg života. Takav život za njega je život neautentičnosti, o kojem su govorili Pascal, Kierkegaard i Heidegger. "Osobni život započinje sa sposobnošću da se prekine kontakt s okolicom, da se *dođe k sebi*, da se *osvijesti*, u namjeri da se sabere u jednom središtu, da se ujedini."⁵⁰

Ovo temeljno iskustvo Mounier želi rekuperirati, posebno u svom vremenu, budući da se na njemu temelje vrijednosti tišine, povučenosti i samoće čiju vrijednost u današnjem vremenu rastrganosti i rastresenosti treba ponovno otkriti. Budući da se prema Mounieru osoba, kao što smo već prije spomenuli, ne može definirati, osobni je život vezan uz tajnu. U našem se vremenu, koje živi potpuno površno, bez iskustva dubine osobe, smisao za tajnu izgubila. Posljedica toga je vulgarnost na svakom koraku i na svim područjima.⁵¹

4.5 *Dinamičnost i poziv*

U proučavanju osobe koje dotiče njezine intimne sfere, Mounier također ističe njezinu dinamičnost i osobni poziv, koji znači nešto

⁵⁰ Isto, str. 52.

⁵¹ Jedan od znakova vulgarnosti jest i činjenica što se izgubio osjećaj za stid. Što je to stid u bitnim crtama? "Stid, to je osjećaj koji ima osoba da nije iscrpiva u svojim izričajima te da se nalazi pod prijetnjom u svom bitku od onoga koji bi njezinu izvanjsku egzistenciju smatrao za njezinu totalnu egzistenciju. Fizički stid ne znači da je tijelo nečisto, nego da sam ja beskrajno više nego ovo tijelo koje se gleda ili dodiruje. Stid osjećaja, da me svaki od njih limitira i izdaje. Jedan i drugi znače da ja nisam igračka ni prirode ni drugoga. Ja nisam omeđen da budem ova golotinja ili ova uloga u drami, nego da izgleda da nisam nego to."(Isto, str. 54.).

sasvim drugo nego što je profesionalni životni poziv. Iz neprestanog propinjanja prema autentičnosti koje u sebi uključuje vraćanje prema sebi samome te ujedno i izlaženje iz samoga sebe u činima davanja i razdavanja, naš autor zaključuje da je "osobni život '...' sve do smrti neprestano traganje za jednim nazrijevanim, žarko žuđenim, ali nikada ostvarenim jedinstvom."⁵² U tom trajnom ljubomornom nastojanju oko jedinstva, osoba prepoznaje tihi apel, poziv koji kršćanin prepoznaje da dolazi od Osobe. Mounier se poblizje ne zanima za tu vrstu poziva u kršćanskom smislu, nego mu poziv općenito stoji u funkciji njegove personalističke pozicije. U tome smislu Mounier ističe da "svaka osoba ima jedno takvo značenje da ne može biti zamijenjena na onome mjestu koje ona zauzima u univerzumu osoba".⁵³ Iz ove nezamjenljivosti Mounier dosljedno izvodi dostojanstvo ljudske osobe: "Takva je magistralna veličina osobe koja joj daje dostojanstvo jednog univerzuma; te u isto vrijeme i poniznost jer joj je svaka osoba jednako vrijedna u ovom dostojanstvu ..."⁵⁴

4.6. *Osoba i sloboda*

Mounier promišlja i o slobodi u ozračju tada kurentnih prirodno-znanstvenih, marksističkih, no prije svega egzistencija-lističkih filozofskih struja. Sloboda je za njega sposobnost osobe, a ne neka apstraktna datost, neka stvarnost na razini objekata ili pak kao neka rupa ili rez odnosno iregularnost unutar tupoga determinističkog događanja. U cjelokupnoj zbilji tek je osoba slobodna. Činjenicu slobode osoba potvrđuje u samom unutarnjem iskustvu slobode.

Mounier najprije oštro odbacuje pojam apsolutne slobode koju je promulgirao njegov sunarodnjak J. P. Sartre. Naime, kao što je poznato, Sartreov pojam slobode ne poznaje nikakva ograničenja, jer bi se u tom slučaju sama sloboda dokinula. Mounier je zapravo duboko realan. Sloboda je, baš kao i sâm čovjek, ograničena, odnosno uvjetovana mnogim datostima: osobitošću same osobe, nužnostima koje je zapljuskuju kao i vrijednostima koje je određuju.⁵⁵ Mounier jednako tako ustaje i protiv poznatog Sartreova iskaza da je čovjek navodno naprosto "osuđen na slobodu": "No sloboda nije zakovana za osobno biće kao osuda, ona mu je ponuđena kao dar. Ono je prihvaća ili odbija."⁵⁶ Mounier se također protivi i Sartreovu

52 Isto, str. 59.

53 Isto, str. 60.

54 Isto.

55 Usp. Isto, str. 75, 77.

56 Usp. Isto, str. 76.

stanovištu da ljudi kao slobodna bića ne mogu postojati jedan pored drugoga osim da jedan drugoga porobljuju. Smisao slobode započinje sa smislom slobode drugoga. "Sloboda osobe stvara naprotiv oko sebe slobodu, nekom vrsti zarazne lakoće - kao što otuđenje s druge strane rađa otuđenje."⁵⁷

Kao što smo vidjeli, sloboda je za Mouniera ograničena i uvjetovana sloboda. Osim toga, a to je veoma važno, sloboda nije samo neka puka mogućnost izbora, odnosno biranja ovoga ili onoga. Ona stoji pod apelom vrijednosti koji zapravo slobodu ne dokida, nego je tek pravo omogućuje dajući joj smjer i smisao. Njome čovjek izgrađuje samoga sebe i društvo: "Ja nisam slobodan samo činjenicom što spontano djelujem, ja postajem slobodan ako upravljam tu spontanost u smjeru jednog oslobođenja, tj. personalizacije svijeta i mene samoga."⁵⁸ Malo dalje Mounier će taj samoostvarujući smisao slobode još jasnije istaknuti: "Birajući ovo ili ono, ja svaki put neizravno biram samoga sebe te se u izboru izgrađujem."⁵⁹

Što je to sloboda i kakav je to napokon slobodan čovjek? "Slobodan čovjek jest čovjek kojemu svijet postavlja pitanje, a koji odgovara: to je *odgovoran* čovjek. Sloboda stoga ne izolira, ona ujedinjuje, ona ne stvara anarhiju, ona je u originalnom smislu ovih riječi religija, obožavne. Ona nije bitak osobe, nego način na koji osoba jest sve ono što jest, a to je na mnogo uzvišeniji način nego po nužnosti."⁶⁰

Zaključno vrednovanje

Danas nam uistinu nije teško predočiti veliko, upravo proročko značenje Mouniera i cjelokupnog njegovog djela, posebice časopisa *Esprit*, u onom idejno tako sumornom i politički tako složenom vremenu. Budući da je o tome dovoljno pisano, nije se potrebno na to posebno navraćati, nego bismo se radije željeli na kraju osvrnuti na Mounierovo shvaćanje osobe.

Pojam osobe, kao što je poznato, ima svoju dugu pretpovijest. Grčki svijet ne poznaje pojam osobe. On će svoje prve teorijske obrise dobiti u kršćanskom ozračju, tj. u kristološkim i trinitarnim diskusijama u 4. i 5. stoljeću. Prvu definiciju osobe, koja će naprosto postati klasičnom, dat će Boetije u 6. stoljeću: "Persona est naturae

⁵⁷ Usp. Isto, str. 76-77.

⁵⁸ Isto, str. 79.

⁵⁹ Isto, str. 81.

⁶⁰ Isto, str. 82.

rationalis individua supstantia.”⁶¹ Nju će preuzeti u 13. st. sv. Toma Akvinski,⁶² a poslije i ostali kršćanski mislioci.

Je li Mounierovo shvaćanje osobe u suprotnosti s onim klasičnim? Ako pak nije, je li iznio možda nešto novo? Zašto nije dao realnu definiciju osobe uz pomoć najbližeg rodnog pojma i specifične razlike?

Očito je da se njegov diskurs kretao u okvirima filozofije konkretnoga i egzistencijalnoga - baš kao i onaj njegova sunarodnjaka G. Marcela, kojega uostalom on često i navodi. Mounier je naime odbacio mogućnost filozofije univerzalnoga pa je zato u njega posve razumljivo izostajanje formalno-ontološke definicije osobe, budući da ova ne bi na primjeren način izrazila njezinu živu konkretnost u odnosu prema drugome i prema svijetu. Ako se pažljivo promotri smisao klasične definicije osobe i Mounierovo shvaćanje osobe, onda smijemo ustvrditi s E. Corethom kako ne samo da između klasične i moderne definicije čovjeka - a onda to vrijedi i za personalističku postavku - ne postoji suprotnost nego da klasična definicija ovim modernim shvaćanjima biva dovedena punijem fenomenološko-filozofskom razvoju i obogaćenju.⁶³

Da je tome upravo tako, pokušajmo dokazati kratkom raščlambom klasične definicije osobe koju ćemo potom sučeliti s Mounierovim shvaćanjem. Ona glasi: *Persona est naturae rationalis individua supstantia* - *Osoba je individualna supstancija racionalne naravi*. Personalisti su nerado govorili o čovjeku kao individuumu, budući da je individuum nešto što se nalazi u službi vrste, tj. on nastaje, živi, razmnožava se i nastavlja vrstu te naposljetku ugiba, a osoba pak nikada ne može biti sredstvo nego isključivo cilj u samoj sebi. Individuum osim toga znači različitost i odijeljenost od drugih, protiv čega se pak filozofija personalizma svom žestinom borila. Govor o osobi kao supstanciji jednako je tako stran personalističkom diskursu budući da ovaj pojam sugerira samostojnost, pripadnost samome sebi, dok je za personaliste osoba sva u komunikaciji, u otvorenosti prema svijetu i drugome.

⁶¹ Boethius, Severinus, *De persona et duabus naturis*, c. 3(PL 64,1343).

⁶² "Et ideo in praedicta definitione personae ponitur substantia individua, in quantum significat singulare in genere substantiae; additur autem rationalis naturae, in quantum significat singulare in rationalibus substantiis" (*Sum. theol.*, I, q. 29, a.1). U sljedećem članku, odgovarajući na drugu objekciju, kaže da "omne individuum rationalis naturae dicitur persona" (*nav. dj.*, I, q. 29, a. 3 ad 2.).

⁶³ Usp. E. Coreth, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Innsbruck-Wien: Tyrolia-Verlag (4)1986., str. 133.

Specifična razlika u klasičnoj realnoj definiciji osobe iskazana sintagmom *naturae rationalis* - *racionalne naravi* izriče zapravo čovjekovu principijelnu otvorenost prema punini istine i dobrote, konačno prema Bogu. Uzimajući u obzir Mounierove značajke osobe - njezinu inkarniranost, mogućnost transcendencije i personalizacije prirode, njezinu komunikaciju, njezin unutarnji život, dinamičnost i poziv te slobodu - onda se mora reći da sve one zapravo pretpostavljaju racionalnost, odnosno otvorenost kao uvjet svoje mogućnosti! Naime, samo racionalnost omogućuje transcendirajući iskorak kojim priroda biva natkriljena i personalizirana, odnosno humanizirana. Racionalnost je također uvjet mogućnosti komunikacije. Unutarnji, odnosno intimni život može ponovno imati samo duhovno biće, budući da samo ono posjeduje mogućnost samosvijesti, tj. samo ono ima mogućnost posjedovanja sebe i svojih čina kao objekata spoznaje. Težiti pak prema autentičnosti kao idealu, pri tome prepoznavati jedan religiozno obojeni oslovljavajući poziv koji obdaruje dostojanstvom, može ponovno isključivo samo racionalno, odnosno duhovno biće. Sloboda isto tako može biti samo značajka duhovnog bića, budući da se samo ono u dinamičnoj otvorenosti prema punini dobrote, tj. u konačnici prema Bogu, može odgovorno opredjeljivati za ograničena dobra s ciljem samoostvarenja.

Što je napokon s Mounierovim shvaćanjem osobe kao "utjelovljene egzistencije"? Mounier piše u vremenu dominacije filozofije egzistencije, čiji predstavnici, pod utjecajem Descartesa, ne promatraju čovjeka kao tjelesno-duhovno jedinstvo, nego - u različitim varijacijama - samo kao duh, nazivajući ga naprosto "egzistencijom" (njem. *Existenz*).⁶⁴ Mounier je svojim pridjevom "inkarnirana" ukazao na način egzistiranja čovjekova duha: tjelesnost je naime njegov specifičan način postojanja. Čovjek je u svakom slučaju osoba zahvaljujući duhu. No čovjek nije čisti duh, nego utjelovljeni duh. Čovjek je prema tome osoba samo u sjedinjenju s tijelom. No, na što drugo upućuje sintagma *naturae rationalis* iz klasične definicije ljudske osobe nego upravo na inkarniranost osobe, na čovjeka kao ograničeni duh? *Ratio* naime u klasičnoj filozofiji označuje prije svega diskurzivnu mogućnost mišljenja (gr. *diánoia*) kojim je obdaren čovjek kao ograničeni, utjelovljeni duh, koji je u svom načinu spoznavanja upućen najprije na osjetnost. Mounier je zasigurno svojim mislima o inkarniranosti osobe veoma pridonio kasnijim vrijednim filozofskim priložima o tijelu (posebno licu!) kao

⁶⁴ Usp. J. M. Bochenski, *Uvod u filozofsko mišljenje* [prijevod Ivan Šestak], Split, Verbum, 1997., str. 86.

izražajnom mediju ili jeziku osobe, kao prisutnosti osobe te o tijelu kao neumitnoj granici osobe.

PERSONALISM AND PERSON WITH E. MOUNIER
Marking 50th anniversary of his death (1905-1950)

Summary

The aim of this article is to mark, in an unassuming way, the 50th anniversary of death of French philosopher Emmanuel Mounier (1905-1950). In his relatively short working period, he was one of the most important philosophers of the French and European catholic world. Describing the philosopher's career, the author points out the significance of the magazine "Esprit", which is to be considered Mounier's life-work. Having presented the reasons for the development of personalism as a philosophic movement within the history of modern philosophy, the author brings out Mounier's fundamental theses about the person, pointing out the person's incarnation, communication, intimate life, dynamism, personal life-vocation and freedom.